



LOGISTIKA AXBOROTLAR TIZIMLARINI KORXONALAR ISHLAB CHIQRISH JARAYONLARIGA JORIY ETISH MASALALARI

Mamatov Shohruhbek

Andijon qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalar instituti tayanch doktoranti

shoxruxmamatov@mail.ru

DOI: https://doi.org/10.55439/EIT/vol11_iss5/a34

Annotatsiya

Ilmiy maqolada korxonalar ishlab chiqarish jarayonlariga logistika axborotlar tizimlarini joriy qilish, korxonalar ishlab chiqarish jarayonlariga logistika axborotlar tizimlarini joriy etish orqali muammolarni yechish, logistika axborotlar tizimlarini rivojlanishi jarayonida ko'plab ishlab chiqarish korxonalarini duch keladigan bir qator muammolarni aniqlash, logistika axborot tizimlarida axborotni qayta ishlash sikllari, logistika axborot tizimlari asosida logistika bo'limlarining o'zaro ta'sirining tashkiliy sxemalarini amalga oshirishning iqtisodiy samaradorligi omillari asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: logistika, logistika axborot tizimlari, logistika axborot tizimi tashkiliy tuzilmasi, logistika axborotlar tizimlarini tanlash mezonlari, logistika jarayonlari, transport, zaxirani boshqarish, yuklarni tashish operatsiyalari hamda axborot-kommunikatsiya ta'minoti.

ВОПРОСЫ ВНЕДРЕНИЯ ЛОГИСТИЧЕСКИХ ИНФОРМАЦИОННЫХ СИСТЕМ В ПРОИЗВОДСТВЕННЫЕ ПРОЦЕССЫ ПРЕДПРИЯТИЙ

Маматов Шохруҳбек

Докторант Андижанский институт сельского хозяйства и агротехнологий

Абстрактный

В научной статье рассмотрено внедрение логистических информационных систем в производственные процессы предприятий, решение задач по внедрению логистических информационных систем в производственные процессы предприятий, выявлен ряд проблем, с которыми сталкиваются многие производственные предприятия при разработке логистических информационных систем, обоснованы циклы обработки информации в логистических информационных системах, факторы экономической эффективности реализации организационных схем взаимодействия логистических подразделений на базе логистических информационных систем.

Ключевые слова: логистика, логистические информационные системы, организационная структура логистических информационных систем, критерии выбора логистических информационных систем, логистические процессы, транспорт, управление запасами, грузоперевозочные операции, информационно-коммуникационное обеспечение.

ISSUES OF IMPLEMENTATION OF LOGISTICS INFORMATION SYSTEMS IN THE PRODUCTION PROCESSES OF ENTERPRISES

Mamatov Shohruhbek

Doctoral student of Andijan Institute of Agriculture and Agrotechnologies

Abstract

In the scientific article, the introduction of logistics information systems to the production processes of enterprises, solving problems by introducing logistics information systems to the production processes of enterprises, identifying a number of problems faced by many production enterprises during the development of logistics information systems, information processing cycles in logistics information systems, logistics factors of economic efficiency of implementation of organizational schemes of interaction of logistics departments on the basis of information systems are substantiated.

Keywords: logistics, logistics information systems, organizational structure of logistics information systems, selection criteria for logistics information systems, logistics processes, transport, stock management, cargo transportation operations and information and communication support.

Kirish

Hozirgi vaqtda iqtisodiy vaziyat ishlab chiqarish korxonalarini bosh-qarishda moslashuvchanlik va harakatchanlikni talab qilib, korxonalarni ichki va tashqi moddiy imkoniyatlarini optimallashtirishda logistika axborotlar tizimlaridan keng foydalangan holda axborotlar va moliyaviy resurslarning umumiy xarajatlarini minimallashtirish maqsadida biznes jarayonlarini optimallashtirish imkoniyatlari qidirilmoqda. So‘nggi yillarda zamonaviy logistika axborotlar tizimlari konsepsiyalarini rivojlangan mamlakatlar kompaniyalari tomonidan biznesning asosiy yo‘nalishlarini strategik va operativ boshqarishda muvaffaqiyatli qo‘llanilmoqda.

Mamlakatimizda ijtimoiy-iqtisodiy masalalar va vazifalarni hal etishda raqamlashtirish va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini ahamiyatini muhimligini e‘tiborga olgan holda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Raqamli O‘zbekiston- 2030” strategiya-sini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” Farmoni[1], O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasi davlat boshqaruviga raqamli iqtisodiyot, elektron hukumat hamda axborot tizimlarini joriy etish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi Farmoni[2], O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Raqamli iqtisodiyot va elektron hukumatni keng joriy etish chora tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori[3], O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish maqsadida raqamli infratuzilmani yanada modernizatsiya qilish chora tadbirlari to‘g‘risida”gi[4], qarorlari qabul qilingan bo‘lib, korxonalarda logistika axborot tizimlarini keng joriy etishga xuquqiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Shuningdek, umuman korxonalar ishlab chiqarish jarayonlariga logistika axborotlar tizimlarini joriy qilish murakkab jarayon bo‘lib, ishlab chiqarishni boshqarish, savdoni boshqarish, maxsulotlarni yetkazib berish, kadrlarni joy-joyiga qo‘yish kabi muammolar dolzarb masalalardan bo‘lib qolmoqda.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili

Axborotlashgan jamiyatni shakllantirish, AKTdan milliy iqtisodiyoti-mizning turli sohalarida foydalanish muammolari yetakchi iqtisodchi olimlar va mutaxassislar, iqtisodiy informatika va avtomatlashtirilgan boshqaruv axborot tizimlari sohasida bir qator iqtisodchi olimlarning fikrlari keltirib o‘tilgan. Iqtisodiy informatika va avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari sohasidagi taniqli olimlar, xususan, S.S.G‘ulomov tadqiqotlari milliy iqtisodiyotning

turli sohalarida AKTdan foydalanish va joriy etish samaradorligini oshirish masalalariga bag'ishlangan. B.A.Begalov AKTning shakllanib borishi, uning texnologik asoslari, jahonda va O'zbekistonda raqamli iqtisodiyotning shakllani-shi, korxonalarda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari joriy etish ilmiy ishlarida keng ko'rib chiqilgan[5].

Sh. G'. Odilovning ilmiy ishlarida kompaniya logistik jarayonlarini axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asosida takomillashtirish bo'yicha yondoshuvlar va takliflar berilgan[6].

V.A. Medvedev, va A.S. Prisyajnyuklar logistika operatsiyalari bilan bog'liq asosiy axborot jarayonlariga quyidagilar kiradi: mahsulotlar assortimenti, tashuvchilar, yuk jo'natuvchilar va qabul qiluvchilar, yo'nalishlar, tariflar, normativ-huquqiy baza va boshqa biznes ma'lumotlari bo'yicha yagona ma'lumot bazasini yuritish va yangilash, elektron xaritalar va joylashishni aniqlash va navigatsiya tizimlarini qo'llab-quvvatlagan holda yuk monitoring, buyurtmani amalga oshirish jarayonida turli jarayonlarni kuzatish (nazorat qilish va yuklashni optimallashtirish va boshqalar), boshqa dasturiy ilovalardan ma'lumotlarni import va eksport qilish, tahlil qilish, tashish uchun buyurtmalarni qabul qilish va qayta ishlash, mijozlar, hamkorlar va xodimlarga buyurtmaning borishi haqidagi ma'lumotlardan foydalanish imkoniyatini ta'minlaydi deb, logistika operatsiyalari bilan bog'liq asosiy axborot jarayonlariga bo'yicha o'zlarining o'quv qo'llanmalarida logistika axborotlar tizimlari bo'yicha o'zlarini yondoshuvlar va takliflarini berishgan[7].

V.I.Sergeyev logistika axborotlar tizimlari logistikaning bir qismi bo'lib, uning harakati davomida moddiy oqimga hamroh bo'ladigan axborot oqimini tashkil qiladi. Olimlar axborot logistikasini korxonada yetkazib berish, yaratish va sotish o'rtasidagi bog'liqlik sifatida belgilaydilar deb, o'zlarining biznesda logistika o'quv qo'llanmalarida o'zlarining yondoshuv va takliflarini berishgan[8].

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot olib borish davomida monografik tahlil hamda ekspert va tizimli tahlil usullaridan foydalangan holda korxonalarda logistika axborot tizimlarini joriy qilish bo'yicha logistika operatsiyalarini amalga oshirish bo'yicha korxonalar harakatlarining asosiy yo'nalishlari, logistika axborot tizimlarini shakllantirish va boshqarish jarayonlari va ularning faoliyatining iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish hamda korxonalar logistika axborot tizimlari jarayonlarini samarali tashkil etish bo'yicha muammolarni aniqlab, ularni yechish bo'yicha takliflar tayyorlandi.

Tahlil va natijalar

Korxonalar ishlab chiqarish jarayonlariga logistika axborotlar tizimlarini joriy etish orqali bizga quyidagi muammolarni yechishga imkon beradi:

birinchidan, muhim xatolar sonini kamaytirish, logistika axborotlar tizimlarini imkoniyatlari, masalan, manzillar kitobi bilan sinxronizatsiya, shuningdek, yoqilg'i uchun qo'shimcha to'lovlar va aksessuarlar ma'lumotlarini avtomatik kiritish sifatida, noto'g'ri kirish haqida tashvishlanmaslikka imkon beradi. Odatda, ma'lumotni qo'lda kiritishda bunday xatolar yetkazib berish xarajatlarining oshishiga olib keladi, masalan, tovarlarning noto'g'ri tasnifini joriy etish tufayli tovarlarning hajmiga qarab ikki yoki undan ko'p yetkazib berish uchun to'lash;

ikkinchidan, haqiqiy vaqtda transport rejimini tanlashning mavjudligi, bu transport xarajatlarining oshishiga qarshi kurashish uchun logistika axborotlar tizimlari imkoniyatlari butun mamlakat bo'ylab foydalanuvchilarga tejashni ta'minlaydigan siyosatga rioya qilish

imkonini beradi. Endi nazariy tejash yo‘q, lekin yetkazib beruvchilarning real vaqtda bozor stavkalariga kirishiga asoslangan investitsiyalarning qattiq rentabelligi. Xarajat, tranzit vaqti va sug‘urta asosida tanlash uchun bir nechta tashuvchilaringiz bo‘lsa, siz o‘zingizning transportingiz uchun eng yaxshi tanlovni amalga oshirish imkoniyatiga egasiz va shu bilan uzoq muddatda pulingizni tejaysiz;

Uchinchidan, kengaytirilgan mijozlarga xizmat ko‘rsatish, haqiqiy vaqtda yuklarni kuzatish, avtomatik qabul qilish, to‘g‘ri sug‘urta va yuklarni hisobga olish kabi logistika avtomatlashtirish xususiyatlari tufayli avtomatik bildirishnomalar orqali o‘z manziliga yuk qachon kelishini aniq bilish huquqiga egasiz;

To‘rtinchidan, haqiqiy vaqtda ma‘lumotlarga kirish va ma‘lumotlarni tahlil qilish, orqali siz real vaqtda yuk ma‘lumotlariga va hisobotlarni qabul qilish imkoniyatiga egasiz. Siz ushbu ma‘lumotlarni 80% bilib olishingiz mumkinki, masalan, transport turini tanladingiz, chunki u tejamkor edi, ammo ma‘lumotlarda siz ushbu tur 20% hollarda kechikib, mijozlarga xizmat ko‘rsatishda yomon taassurot qoldirishingiz mumkin. Qo‘lda qimmatli ma‘lumotlarga ega bo‘lish sizning qarorlaringizning umumiy narxini ko‘rish va kelajakdagi qimmat noto‘g‘ri qarorlarni yumshatish imkonini beradi;

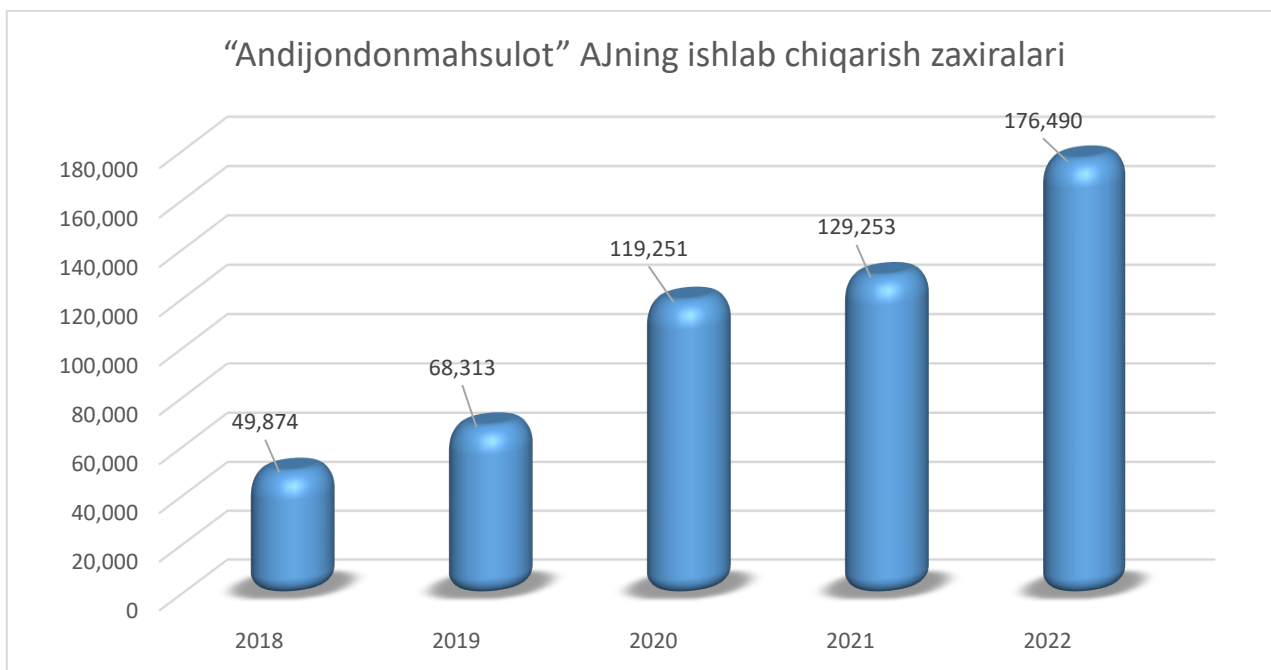
Beshinchidan, miqyosi va tezligi: logistika axborotlar tizimlarining bunday kuchli xususiyatlari tufayli, sizning biznesingiz o‘sib borayotgan va tobora ko‘proq yuk jo‘natayotgan bo‘lsa ham, logistika, yuk va transport bo‘limlarini boshqarish uchun zarur bo‘lgan qo‘shimcha resurslar logistika axborotlar tizimlarining sizga yangi foydalanuvchilar tizimga osongina kiritish va ular bilan osongina ishlash imkonini beradi.

Zamonaviy logistika axborotlar tizimlari menejmentining biznes amaliyotiga joriy etilishi ishlab chiqarish korxonalarining bozorda tashkiliy va iqtisodiy barqarorligini oshirishga imkon berib, shu bilan birga, logistika axborotlar tizimlarini rivojlanishi jarayonida ko‘plab ishlab chiqarish korxonalari duch keladigan bir qator muammolarni aniqlash mumkin:

- logistika axborotlar tizimlari va outsorsing o‘rtasida tanlov;
- logistika axborotlar tizimlari xarajatlarini optimallashtirish uchun modellar va usullarni tanlash;
- logistika axborotlar tizimlari mijozlarga xizmat ko‘rsatish darajasini oshirish;
- logistika axborotlar tizimlari infratuzilmasi ob‘ektlarini yara-tish;
- logistika axborotlar tizimlari nazorati paytida asosiy ko‘rsatkichlarni tanlash va hokazo.

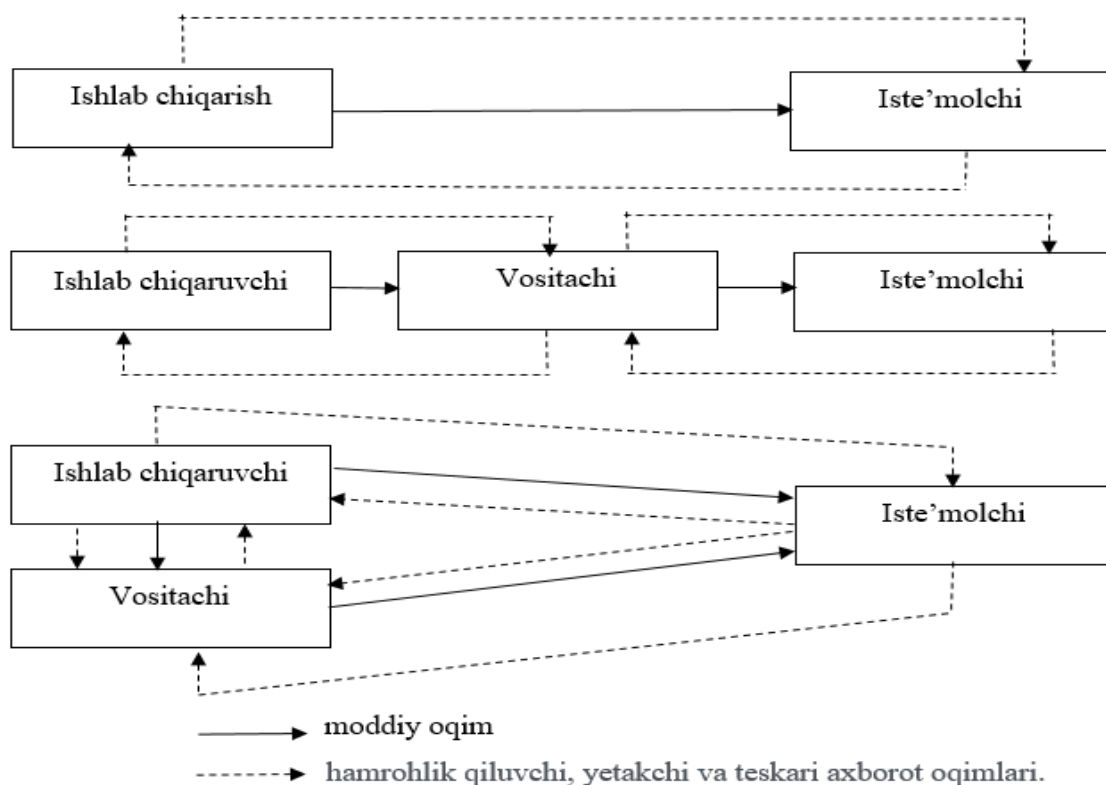
Shu bilan birga, yana bir muammolardan biri, zamonaviy logistika axborotlar tizimlari jarayonlari va texnologiyalarini tashkil etish sohasida malakali kadrlarning yetishmasligi. Bundan tashqari, logistika axborotlar tizimlari boshqaruvni amalga oshirishda korxonada funksional bo‘linmalarning oddiy xodimlari va ularning menejerlarining qarshiligi bilan bog‘liq qiyinchiliklar paydo bo‘ladi. Korxonada logistika axborotlar tizimlari rivojlanishi xodimlarni rag‘batlantirishga jiddiy yondashishni talab qiladi.

Shuningdek, tadqiqotlarimiz natijasida, “Andijondonmahsulot” AJning yillar kesimida ishlab chiqarish zaxiralari holatini tahlil qiladigan bo‘lsak, 2018 yilda 49 874 ming so‘m bo‘lgan bo‘lsa ushbu ko‘rsatkich 2022 yilga kelib, 176 490 ming so‘mni tashkil etgan. Ushbu ko‘rsatkichlardan ko‘rinib turibdiki, “Andijondonmahsulot” AJning ishlab chiqarish jarayonlarini to‘g‘ri tashkil etilganini ko‘rishimiz mumkin (1-rasm).



1-rasm. “Andijondonmahsulot” AJning yillar kesimida ishlab chiqarish zaxiralari holati tahlili 1(ming so‘m).

To‘g‘ridan to‘g‘ri bog‘langan logistika axborotlar tizimlari vositachi-larni chetlab o‘tib, to‘g‘ridan to‘g‘ri mahsulot ishlab chiqaruvchisidan iste‘molchiga material oqimining harakatini aks ettiradi(2-rasm).



2-rasm. Logistika axborotlar tizimlarining moddiy va axborotlar oqimlarining turlari².

¹ “Andijondonmahsulot” AJning yillik xisobotlaridan olingan.

² Muallif ishlanmalari asosida ishlab chiqilgan

Shuni ta'kidlash kerakki, aksariyat ishlab chiqarish korxonalari uchun logistika axborotlar tizimlari yordamida nazorat paytida asosiy ko'rsatkichlarni tanlash muhim muammo hisoblanadi. Qoida tariqasida, ishlab chiqarish tizimining ishini baholab, menejerlar oldida ko'plab o'zaro bog'liq ko'rsatkichlardan iborat murakkab jarayon hisoblanadi.

Har bir aniq ishlab chiqarish korxonasi moddiy oqimlarni rag'batlantirish jarayonini optimallashtirish bilan bog'liq logistika axborotlar tizimlari yechimlarining samaradorligini aks ettiradigan o'ziga xos ko'rsatkichlar to'plamini tanlashi kerak.

Maksimal natijalarga erishish uchun logistika axborotlar tizimlarini optimallashtirishni logistika axborotlar tizimlari bo'limining o'zini optimallashtirishdan boshlash kerak. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, kompaniyaning logistika axborotlar tizimlari ishini qayta ko'rib chiqish darhol moliyaviy va vaqtinchalik yo'qotishlarga olib keladigan ko'plab "mantiqsiz" nuqtalarni ochishga imkon beradi.

Zamonaviy logistika axborotlar tizimlarida axborotlar oqimlarining roli doimiy ravishda oshib bormoqda, chunki:

- iste'molchiga buyurtmaning holati, tovarlarning mavjudligi to'g'risida ma'lumot olish uchun;

- etkazib berish vaqtlari va boshqalar. logistika xizmatining zarur element hisoblanadi;

- ta'minot zanjiri holati to'g'risida to'liq va ishonchli ma'lumot-larning mavjudligi talabning noaniqligini bartaraf etish orqali zaxiralar va mehnat resurslariga bo'lgan ehtiyojni kamaytirishi mumkin;

- axborot logistika tizimlarining raqobatdosh ustunlikka erishish uchun resurslardan qayerda, qanday va qachon foydalanish mumkinligini tushunish nuqtai nazaridan moslashuvchanligini oshiradi.

Zamonaviy logistika axborotlar tizimlari texnik jihatdan avtomatlashtirilgan dasturiy va apparat komplekslaridan foydalanadi. Yagona axborot makoni doirasida logistika axborotlar tizimlari ishtirokchilari o'rtasida yorokin aloqa imkoniyatdan zaruratga aylanib, bu bizga muammolar, korporativ ma'lumotlarni tarqatish va jarayonni takomillashtirish bo'yicha xodimlarning takliflari, norasmiy axborot oqimlari uchun tezda paydo bo'lish va hal qilish imkonini beradi.

Ushbu ko'rsatkichlar dinamikasini baholash va ularning o'zgarishiga sabab bo'ladigan omillar bizga aniqlashga imkon beradi. Bundan tashqari, korxonaning samaradorligi doimiy o'zgaruvchan tashqi muhitda ishlab chiqarish tizimidagi moddiy oqimning potensial ishlash darajasini ta'minlashda va bunday holda, ishlab chiqarish samaradorligi haqiqiy harakat va foydalanish natijalarini taqqoslash shaklida ifodalanishi mumkin.

Logistika axborotlar tizimlaridagi muammolarni quyidagilar asosida hal etishi mumkin:

- logistika axborotlar tizimlari buxgalteriya hisobi va nazorati xatolar, xarajatlar va vaqtni kamaytirish nuqtai nazaridan ichki faoliyat logistika operatsiyalarini avtomatlashtirish hisobiga yaxshilanadi;

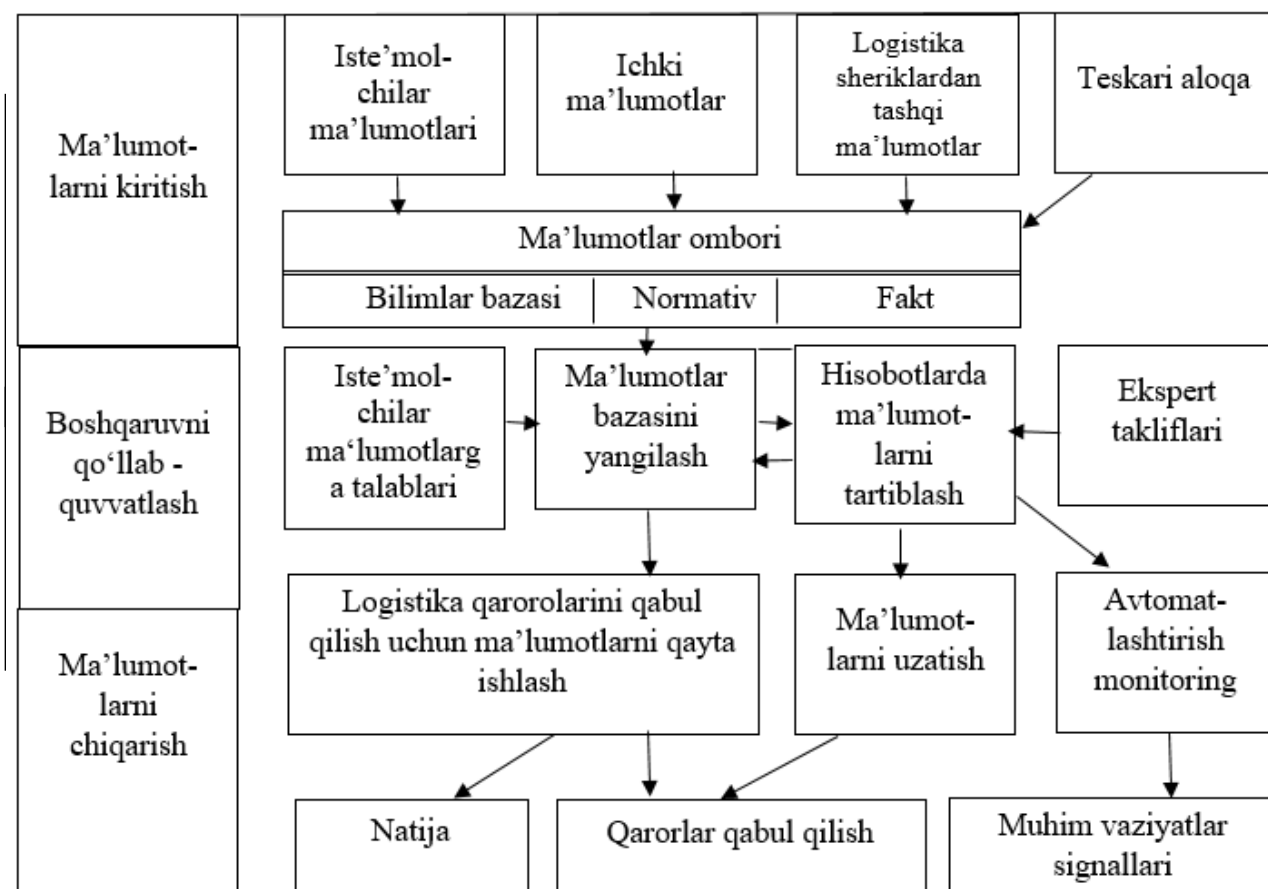
- logistika axborotlar tizimlari ekspert tizimlari texnologiyalari yordamida qo'llab-quvvatlash yordamida sifatni yaxshilaydi

– logistika axborotlar tizimlari boshqaruv quyi tizimi tomonidan yaratilgan ma’lumotlar almashish kanallari va sensorlar bilan jihozlangan yagona axborot maydoni doirasida axborotlar almashinuvining ta’minlab beradi.

Logistika axborot tizimlarining roli o’ziga yuklangan vazifalarni passiv hal qilishdan yangi imkoniyatlarni faol aniqlashgacha kengaymoqda. Logistika axborot tizimlarining ishlashi uchun belgilangan maqsadlarga muvofiq ma’lumotlarni to’plash, tashkil etish va tashish imkonini beradigan axborot infratuzilmasini yaratish kerak.

Umumiy holatda logistika axborotlar tizimlarida axborotni qayta ishlash sikli uch bosqichdan o’tadi va 3-rasmda blok-sxema shaklida keltirilgan.

Tadqiqotlarimiz natijaridan kelib chiqqan holda, ishlab chiqarish korxonaning logistika axborotlar tizimlari faoliyatini asosiy jarayonlarini amalga oshirish nuqtai nazaridan, ya’ni quyidagi xulosalarga to’xtalib o’tamiz:



3-rasm. Logistika axborot tizimlarida axborotni qayta ishlash sikllari³.

- xomashyo, materiallar yetkazib berish kalendar rejalashtirish va yarim tayyor mahsulotlar, shu jumladan transport ishlari;

- mahsulot ishlab chiqarishda miqdoriy taqsimot rejasiga muvofiq va mahsulotlar, shu jumladan sotib olingan tashkilot ichidagi harakat materiallar, xomashyo va tayyor mahsulotlar, tushirish, yuklash va ombor ishlari va boshqalar.;

- mahsulot sotish uchun marketing rejasiga muvofiq mahsulotlar uchun talab prognozini ta'minlash xizmati, operatsion taqvim rejasini tuzish, mijozlarning kiruvchi buyurtmalarini qayta ishlash, shuningdek ombor va transportdagi ishlarni muvofiqlashtirish.

Moddiy quyi tizimning operatsiyalari deganda yuklarni tashish, saqlash, yuklarni tushirish va tushirish, yuk tashish bo'linmalarini shakllantirish va tarqatish, yuklarni qadoqlash va saralash, yuklarni jo'natishning mumkin bo'lgan to'plami va boshqalar tushuniladi.

Aynan logistika axborotlar tizimlarida ta'minot zanjiri ishtirokchilarining optimal xarajatlar bilan real vaqt rejimida axborot o'zaro ta'siriga ehtiyoj seziladi. Ushbu muammoni hal qilish ilmiy bilimlarning nisbatan yangi sohasi logistika axborot tizimlarida amalga oshirilmoqda.

Logistika jarayoni ikkita asosiy quyi tizimdan (oqimlardan) iborat: axborotlar va materiallar. Logistika jarayoni rejalashtirish va tashkil etish operatsiyalaridan, ya'ni material oqimlarining o'zi hali mavjud bo'lmaganda, ma'lumotlarni yig'ish va qayta ishlashdan boshlanadi. Axborot quyi tizimining operatsiyalarini hisobga olgan holda turli xil hisob-kitoblar, shu jumladan ma'lumot to'plash va qayta ishlash, logistika jarayonining boshqa ishtirokchilari bilan uchrashuvlar va muzokaralar, shartnomalar tuzish, boshqaruv qarorlari va boshqalar tushuniladi.

Zaxirani optimallashtirish logistika axborotlar tizimini asosiy muammolaridan biridir. Zaxiralarni saqlash moliyaviy resurslarni yo'naltirishni, moddiy texnik bazaning muhim qismidan, mehnat resurslaridan foydalanishni talab qiladi. Bir qator G'arbiy Evropa kompaniyalarining ishlab chiqarishni tashkil etishning zamonaviy logistika usullaridan foydalanish tajribasi tahlili shuni ko'rsatadiki, logistikadan foydalanish zahiralarni 50% ga qisqartirishi mumkin.

Ishlab chiqarish korxonalarida yana bir muammoli vaziyat bu xomashyolar yetkazib berishni tashkil etish hisoblanadi. Xaridlar logistikasining asosiy maqsadi eng yuqori iqtisodiy samaradorlikka ega xomashyolarga ishlab chiqarish ehtiyojlarini qondirishdir. Ushbu maqsadga erishish to'g'ridan to'g'ri tashkilotning xarid strategiyasini ishlab chiqish uchun muhim vazifalarni hal qilishga bog'liqdir.

Logistika axborot tizimlari asosida logistika bo'limlarining o'zaro ta'sirining tashkiliy sxemalarini amalga oshirishning iqtisodiy samaradorligi omillari yordamida logistika axborotlar tizimlarining umumiy shaklda iqtisodiy samaraning barcha turlarini miqdoriy baholash uchun biznes jarayonini boshqarish va tashkil etishni iqtisodiy samarasini mezon deb atash mumkin. Logistika axborotlar tizimlari joriy etish o'z navbatida ishlab chiqarish korxonalarining iqtisodiy samaradorlikka erishidagi muammolarni hal qilib berish imkoniyatlarini beradi (1-jadval).

Korxonaning uzluksiz ishlashini ta'minlash bevosita xom-ashyo materiallarga bo'lgan ehtiyojni samarali qondirishga bog'liq bo'lib, ishlatilgan xomashyo materiallar, yoqilg'i, energiya va xizmatlarning narxi korxonalar xarajatlarining asosiy tarkibiy qismi hisoblanadi, shuning uchun xarajatlarning ushbu qismida xarajatlarni kamaytirish uchun har doim imkoniyatlar qidiriladi. Aylanma mablag'larning aksariyati, shu jumladan tovar moddiy zaxiralar darajasi va tuzilishi, shuningdek tugallanmagan mahsulotlar xarid qilish jarayonlari ta'siri ostida shakllanadi.

Logistika axborot tizimlari asosida logistika bo‘limlarining o‘zaro ta‘sirining tashkiliy sxemalarini amalga oshirishning iqtisodiy samaradorligi omillari⁴

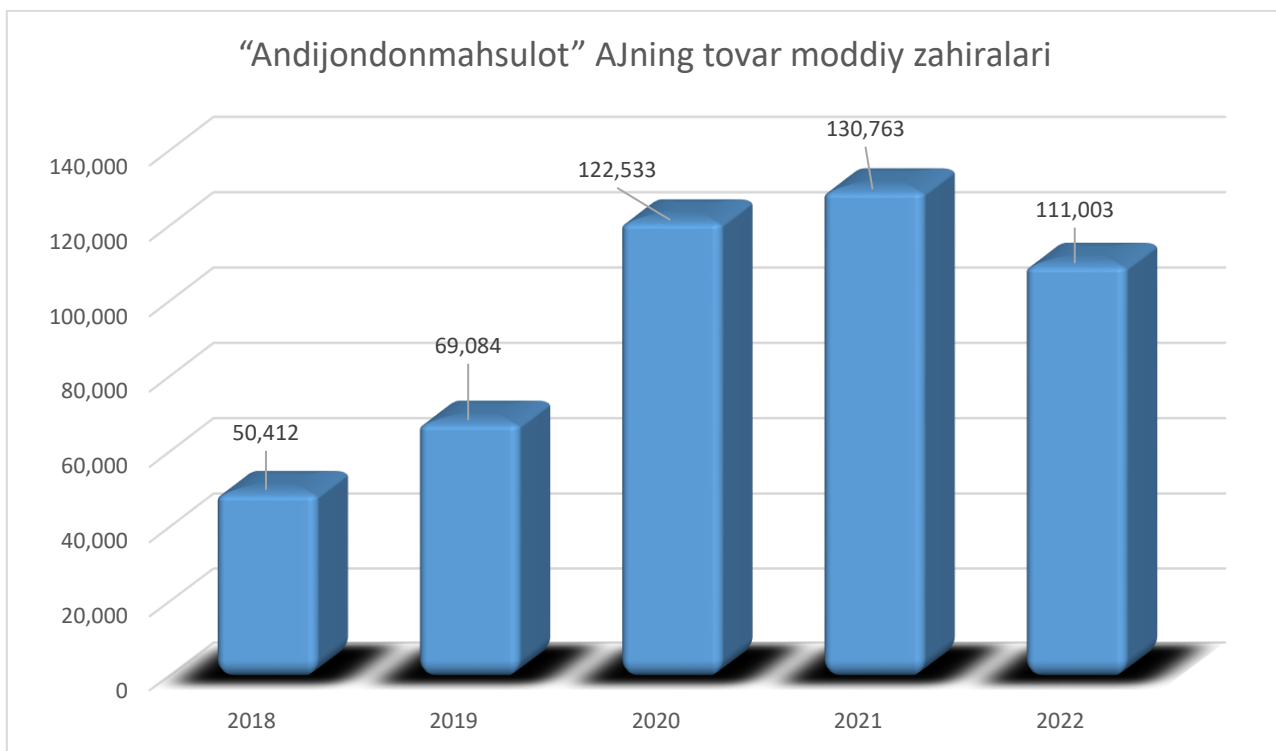
Biznes jarayonini boshqarish va tashkil etishni takomillashtirish	
Korxonalar resurslaridan foydalanish va tejamkorlikni optimallashtirish.	Biznes jarayonlarini boshqarish tizimini takomillashtirish.
Logistika axborot tizimlari	
<ul style="list-style-type: none"> - operatsiyalarga sarflangan xatolar va vaqtni kamaytirish; - zanjirdagi bo‘linmalarining integra-tsiyasi; - qoplamaning optimallashtirish; - operatsion xarajatlarni kamaytirish. 	<ul style="list-style-type: none"> - buxgalteriya hisobi va nazoratini takomillashtirish; - menejment va sherik ishtirokchilar uchun shaffoflikni oshirish; - boshqaruv javobining tezligi va sifatini oshirish; - xodimlarni bo‘shatish va aloqalarni rivojlantirish.
O‘zaro hamkorlikni tashkil etish	
<ul style="list-style-type: none"> - sifatni saqlash; - harajatlarni kamaytirish va logistika sikli vaqti; - biznes jarayonning to‘g‘riligi; - zanjir zaxiralarini minimallashtirish. 	<ul style="list-style-type: none"> - marshrutlash va oqimlarni optimallashtirish; - biznes jarayonlarini boshqarish integratsiyasi; - o‘zgarishlarni boshqarish va reaksiya.
Muvofiqlashtirish texnologiyalari bilan taqqoslaganda	
<ul style="list-style-type: none"> - muvofiqlashtirish xarajatlarini kamaytirish; - ichki faoliyatni optimallashtirish. 	<ul style="list-style-type: none"> - o‘zgarishlar moslashuvchanligi va tezligini oshirish.
Korporativ axborot tizimi bilan taqqoslaganda	
<ul style="list-style-type: none"> - rivojlanishning evolyutsionligi; - vaqt bo‘yicha taqsimlangan investitsiyalar. 	<ul style="list-style-type: none"> - ishlatiladigan maxsus uskunalari; - tashkilot elementlari bilan ziddiyatlarni minimallashtirish.

Shuningdek, tadqiqotlarimiz natijasida “Andijondonmahsulot” AJning tovar moddiy zaxiralari holatini tahlil qildik. Unga ko‘ra, 2018 yilda tovar moddiy zaxiralari 50 412 ming so‘m bo‘lgan bo‘lsa, bu ko‘rsatkich 2021 yilda 130 763 ming so‘m bo‘lgan, 2022 yilga kelib esa bu ko‘rsatkich 111 003 ming so‘m bo‘lganini ko‘rishimiz mumkin(4-rasm).

“Andijondonmahsulot” AJ dagi ombor bu kiruvchi xomashyo va materiallar tayyor zaxiralarni qabul qilish, joylashtirish va saqlash uchun mo‘ljallangan bino inshootlari majud. “Andijondonmahsulot” AJda ombor quyidagi asosiy funksiyalarni bajaradi:

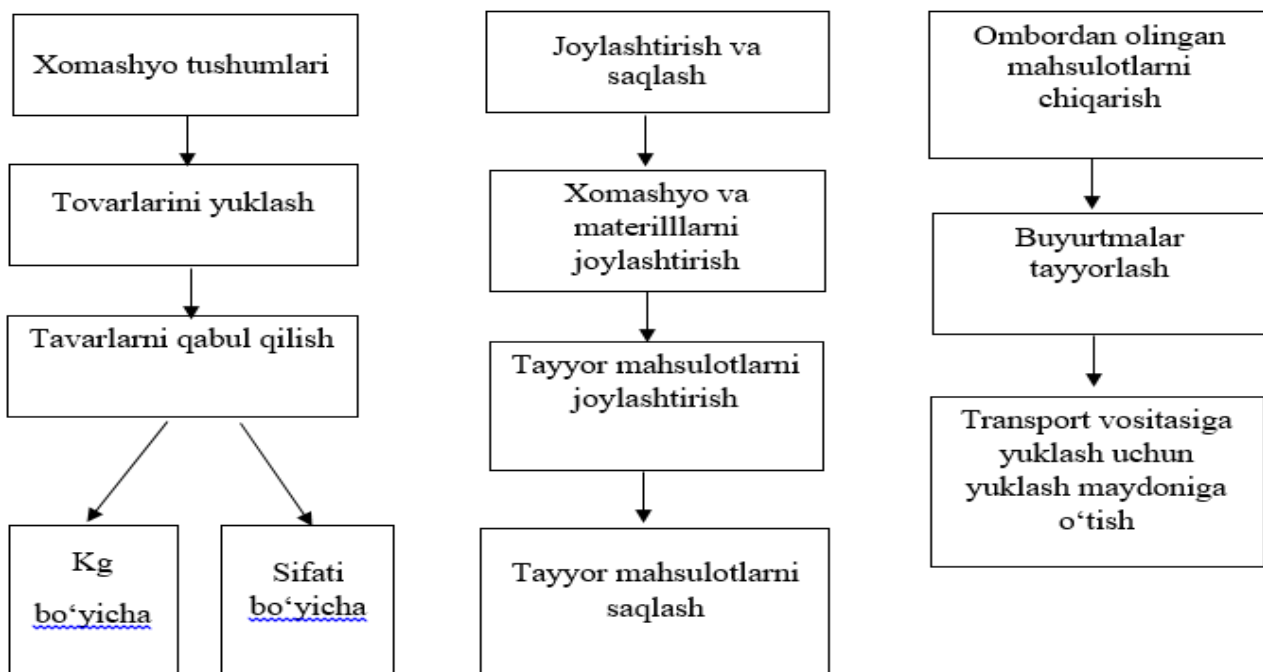
- materiallar va tayyor mahsulotlarni vaqtincha joylashtirish va saqlash;
- moddiy oqimlarning o‘zgarishi;
- xizmat ko‘rsatish tizimida logistika xizmatini ko‘rsatish.

“Andijondonmahsulot” AJ ombor logistika jarayonlarining tashkiliy tuzilishi 5-rasmda ko‘rsatilgan. “Andijondonmahsulot” AJ ombor logistika jarayonlarining tashkiliy



4-rasm. “Andijondonmahsulot” AJning tovar moddiy zahiralari holati tahlili⁵(ming so‘m).

tuzilishini tahlil qiladigan bo‘lsak, demak korxonaga kirib kelayotgan xomashyo tushumlari, tovarlarni yuklash, tovarlarni qabul qilish, joylashtirish va saqlash va xo kazolarni ko‘rishimiz mumkin.



5-rasm. “Andijondonmahsulot” AJ ombor logistika jarayonlarining tashkiliy tuzilishi⁶.

Jumladan, ishlab chiqarish va xizmatlar ko‘rsatish sohasida rivojlanayotgan ixtisoslashuv jarayonlari hozirda tayyor qismlar, elementlar ulushini oshirmoqda. Bu omil,

⁵ «Andijondonmahsulotl” AJning yillik hisobotlaridan olingan.

⁶ Muallif ishlanmalari asosida ishlab chiqilgan

shuningdek, xaridlar jarayonlarining ahamiyatini oshirib, xarajatlar tarkibidagi xizmatlarning narxi hozirda 15-17% ni tashkil qiladi. Shuningdek, xomashyo va materiallar mahsulot sifatiga hamda ish samaradorligiga va yetkazib beruvchilar bilan bevosita o‘zaro munosabatlarga bog‘liq hisoblanadi.

Xomashyo va materiallar yetkazib beruvchilar bilan munosabatlarni o‘rnatishning quyidagi tamoyillari mavjud:

- kompaniyaning eng yaxshi mijozlari sifatida yetkazib beruvchilarni rag‘batlantirish;
- muayyan mahsulotni sotib olishda yetkazib beruvchiga ularning yehtiyojlari to‘g‘risida xabar berish, uning operatsiyalaridan xabardor bo‘ling;
- yetkazib beruvchi bilan tuzilgan shartnoma bo‘yicha qabul qilingan majburiyatlarni bajarish bilan bog‘liq muammolar mavjudligi.

Shu bilan birga, ishlab chiqarish korxonalarida omborlarni boshqarish muammosi mavjud bo‘lib, omborlarni boshqarish jarayonlariga logistika axborotlar tizimlarini joriy etishni talab qiladi.

Ishlab chiqarish korxonalarida xomashyo zaxirani boshqarish kompaniya faoliyatining muhim tarkibiy qismidir. Deyarli barcha logistika mutaxassislari ko‘plab korxonalarining muvaffaqiyati ko‘p jihatdan xomashyo zaxirani samarali boshqarish qobiliyatiga bog‘liq deb hisoblaymiz. Tovar moddiy zaxiralari joriy aktivlarning ajralmas qismi bo‘lib, har qanday korxonada logistika axborotlar tizimlari jarayonini qurishda muhim o‘rin tutadi.

Bizning fikrimizcha, xom-ashyo va materiallar zaxirasi - bu ishlab chiqarish korxonalarining uzluksiz ishlab turishi ta‘minlaydigan omil bo‘lib, ishlab chiqarish korxonalarida xom-ashyo va materiallar zaxirasi boshqarishda logistika axborotlar tizimlarini joriy etish orqali biz korxonada tovar moddiy zaxiralari ta‘luqli muammolarni bartaraf etish imkonini beradi.

Xulosa va takliflar

Xulosa qilib aytsak, logistika axborotlar tizimlarini keng joriy qilish natijasida, ishlab chiqarishda yagona hisob va nazorat tizimini yaratish har birida mahsulot va komponentlarning harakatini nazorat qilib turishi, yordamchi xodimlar sonining qisqarishi va buxgalteriya hujjatlari, xatolarni bartaraf etish, oborxonada tizimini nazoratga olish, buxgalteriya hisobi va nazoratini avtomatlashtirish, xom-ashyo va materiallar oqimlarning harakati, avtomatlashtirilgan tovar moddiy zaxiralarni inventarizatsiya qilish, savdoda tovarlar harakatini hisobini va nazoratga olish tizimlari, buyurtmalarni avtomatlashtirish va tovarlarni inventarizatsiya qilish kabi muammolarni bartaraf etishga erishishimiz mumkin.

Shuningdek, raqamni kamaytirish, axborot oqimlarini soddalashtirish va shuning uchun logistika xarajatlarini kamaytirish usullaridan biri bu uchinchi tomon axborot-tahlil markazlaridan foydalanishdir. Logistika markazlarini boshqaradigan bunday axborot tahlil markazlari, qoida tariqasida, Internetga ulangan mahalliy tarmoqqa ulangan zamonaviy kompyuterlar bilan jihozlangan, murakkab va yetarlicha rivojlangan dasturiy ta‘minotga ega.

Tadqiqodlarimiz natijalaridan kelib chiqadigan bo‘lsak, ishlab chiqarish korxonalarida logistika axborotlar tizimlarini joriy etish uchun asos foydalanuvchi ma‘lumotlarning to‘liqligi va foydaliligi, axborotning aniqligi, maksimal qisqartirish hisobiga axborotni o‘z vaqtida taqdim etish, tadbir va uning logistika axborotlar tizimlarida namoyish etilishi o‘rtasidagi vaqt oralig‘i, xarajatlarni kamaytirishning qo‘shimcha imkoniyatlarini aniqlashga e‘tibor qaratish, logistika axborotlar tizimlari tuzilishining moslashuvchanligi, agar kerak bo‘lsa, qayta ko‘rib chiqish va tuzatishga tayyorligini anglatadi hamda nafaqat tashkilot ichidagi

foydalanuvchilar, balki undan tashqaridagi foydalanuvchilar (soliq inspeksiyasi, bojxona organlari, ekspeditorlik kompaniyalari) o'rtasida ham ma'lumotlar almashinuvini ta'minlaydigan mos ma'lumotlar formati kabi tamoyillarga asoslanishi lozim.

Shunday qilib, mamlakatimizda logistikaning faol rivojlanishi, ishlab chiqarilayotgan mahsulotlarning sifat darajasiga e'tiborning kuchayishi, biznes tashkilotlaridagi tarkibiy o'zgarishlar, axborot texnologiyalarining rivojlanishi moddiy va tegishli oqimlarni doimiy ravishda kuzatib borish, logistika tushunchalarini ishlab chiqarishga joriy etish va korxonaning ichki va jahon bozorida raqobatbardoshligini oshirishga sharoit yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. «Raqamli O'zbekiston –2030» strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PF-6079-sonli farmoni. 2020 yil 5 oktabr.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-5598-sonli “O'zbekiston Respublikasi davlat boshqaruviga raqamli iqtisodiyot, elektron hukumat hamda axborot tizimlarini joriy etish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”gi Farmoni. 2018 yil 13 dekabr.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4699 sonli “Raqamli iqtisodiyot va elektron hukumatni keng joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida”gi qarori.2020 yil 28 aprel.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4022-sonli “Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish maqsadida raqamli infratuzilmani yanada modernizatsiya qilish chora-tadbirlari to'g'risida”gi Qarori. 2018 yil 11 noyabr.
5. G'ulomov S.S., Begalov B.A. Informatika va axborot texnologiyalari. Darslik. – T.: Fan, 2010. - 704 b.
6. Odilov Sh.G'. Kompaniya logistik jarayonlarini axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asosida takomillashtirish mexanizmlari. 08.00.14 - Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari ixtisosligi bo'yicha iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. T.: 2018 yil.
7. V.A. Medvedev, A.S. Prisyajnyuk. Informatsonnye sistemy i texnologii v logistike i upravlenii tsepyami postavok: uchebnoye posobiye / V.A. Medvedev, A.S. Prisyajnyuk, - SPb: Universitet ITMO, 2016. - 183 s.
8. Sergeyev V.I. Logistika v biznese: Uchebnik. - M.: INFRA-M, 2001. – 608 st.
9. “Andijondonmahsulot” AJning 2018-2022 yil xisobotlari.
10. Lex.uz -O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.